

סיפורי ככה זה

רודיארד קיפלינג. אירורים: נעה פרנק. מאנגלית: יערה בן יעקב. הוצאת פראג. 143 עמודים.

יחיעם פדן*

[נדפס בהארץ ספרים, גיל' 314 3.3.99]

רודיארד קיפלינג (1865-1936), חתן פרס נובל לספרות (1907), אינו "סופר של ספר אחד": כתביו ממלאים 36 כרכים. במיוחד השתמר ספר הג'ונגל בשני חלקיו, שעיקרו הסיפור על מוגלי וחבריו אבל מצויים בו גם ריקי תיקי תווי ואחרים. ממכלול יצירתו ראוי לזכור גם סיפור על ילד הסובל מהתעללות חבריו בפנימייה אנגלית, "בהה, בהה, כבשה שחורה" (שלא תורגם), ואת המפורסם בשיריו, גם אם לא הטוב שבהם, "אם" (If).

רב החן מכל כתביו הוא דווקא קובץ המעשיות המטורפות על הפילון והגמל, הארמדיל והסרטן, הקרנף והלוויתן, החתול והפרפר, הברדלס, הקנגורו והילדה שהמציאה את המכתב ואת הכתב. אולי משום כך תורגם ספר אבסורדי ומשועשע זה שוב ושוב לעברית, והוא מוסיף לענג אותנו בשנות ה-90 כמו בשנות ה-30.

ב"לקסיקון אופק" נזכרים תשעה מתרגמים שעסקו ב-Just So Stories (1902). היו בהם ישראל אליהו הנדלזלץ (1921), חיה ולי (1923) וניסן טורוב (1926), שכל אחד מהם טרח על סיפור אחד; ב-1935 (תרצ"ה) נדפס התרגום של אברהם רגלסון, שזכה למהדורות רבות ולשמות שונים: *כן היה, מעשיות סתם – ולבסוף סתם סיפורים* (1980; בעריכת מירה מאיר, ספריית פועלים). שפתו של רגלסון יפהפייה או ארכאית, תלוי בטעמו של הקורא. שנים רבות היה זה התרגום היחיד, וקוראי עברית יכלו להניח שקיפלינג כתב רק אחת-עשרה מעשיות, ולא שתים-עשרה. רושם זה לא נמחה גם כשנוספו למתרגמים תלמה אליגון-רוז (1987; כנרת) והראלה סטוצקי ואהרן בר (1988; תמוז-מודן). בערך באותו זמן תרגמה אורה מורג מהדורה מחורזת של פיל אי אפשר להפיל, כהד לתרגומו המחורז של חנניה רייכמן, *הפילון הסקרן מ-1941*.

את המונופול של רגלסון ניפצה לאה נאור עם *סיפורי ככה זה* (1990; יבנה). אחריו ראה אור הכרך *סיפורי ככה וככה* שתירגם אוריאל אופק (תשנ"ב-1992; בעריכת עטרה אופק, אלומות) לפני מותו ב-1986. ועכשיו הנה ראה אור תרגום חדש, ושונה מאוד – בשפתו, ובכך שאינו מנוקד: כאילו הופקע מרשותם של הילדים. לפני הכול ראוי להגיד שלמרות הסתייגויות מעטות זהו תרגום מעניין, מיוחד, מלא מאחרים ומתיר לעצמו שילוב של התבטאויות ילדותיות עם שפה קולחת ועכשווית. **זהו. מכאן ואילך אפשר לסקור בנחת ובהנאה אחת משכיות החמדה של הספרות המודרנית.**

מה בעצם מהלך עלינו קסם במעשיות הדווקאיות של קיפלינג? הרי לא המציא את סוג הסיפורים המנסים לתת סיבה בדיעבד לאופן שבו קיים העולם. את לבנו כובשים סגנונו הממזרי, ההומור הכבוש והגלוי המפעפע בסיפורים, **והפנייה המיוחדת במינה לקוראיו – O my Best Beloved שהוא "האהובים ביותר": "הו חביבי ואהובי"** (רגלסון), או "הו יקירי האהובים" (אופק), ולא "אהובים טובים שלי" (נאור), או

"הוי אהובי הטובים" (בן-יעקב). קיפלינג ייחד את הסבריו לעניינים עמוקים כחזק הפיל ועורו המקומט של הקרנף; הוא גם המציא מחדש, בדרך חנינית מאין כמוה, את ההיסטוריה הידועה היטב של התפתחות הכתב. עניין אחרון זה עורר קושי כה רב, שרק שני מתרגמים התמודדו עמו: אופק ובן-יעקב.

פעם, כשדנו בסנאט בארצות-הברית בלימוד חובה של השפה הספרדית, התנגד לכך אחד הסנאטורים בנימוק ש"אם ישו דיבר אנגלית, גם לנו אין צורך בשפה נוספת". אבל חוץ ממנו כמעט אין מי שאינו יודע שהאי-בי-סי התפתח מהלטינית שהתפתחה מהיוונית – שבאה לעולם בזכות הפניקית (שהשתמשה עם העברית באותו אלף-בית). לפי האגדה יצא קדמוס, בנו של מלך פניקי, לחפש את אחותו שנחטפה, הקים את העיר תבאי ביוון והביא עמו גם את האלף-בית. לשמות האותיות שלנו (ושל הפניקים) יש משמעות: אלוף הוא מנהיג העדר, וצורת האות כראש עם קרניים. היוונים שינו במקצת את צורת האותיות ושימרו את צליל שמן – שאין לו משמעות בשפתם.

אצל קיפלינג המציאה טופי (או טפי) את האותיות כדי שהמסר יהיה ברור. כדי לבטא "אה" ציירה פה של קרפיון העומד על ראשו ומחטט בבוץ בחיפוש אחר מזון, הוסיפה קו המייצג מחוש, וכך נוצרה האות A. רוב המתרגמים נרתעו כבר בשלב זה (הסיבוך האמיתי בא בהמשך). אופק השתמש בציור דומה לזה של קיפלינג – והתוצאה לא ממש אלגנטית. נועה פרנק ציירה ראש אחר, שפיו סגור, הוסיפה מחוש ושינתה את מקומו – והמעבר ל-א' בכתב משכנע יותר. בהמשך הסיפור מנסה טפי המקורית לתאר צליל אחר, "אוה!" – באנגלית זהו פה פתוח, פשוט האות O.

ברור גם איך נוצר הצליל "S": בעזרת נחש. בעברית יש שינוי. אצל אופק כדי לבטא "ס" מעגלים את הפה: "הפה שלך נראה עכשיו עגול כזה, כמו ביצה קטנה," אומרת טפי, ונחוץ הרבה דמיון כדי להסכים לכך. גם אצל בן-יעקב הצליל "ססס" קשור בעיגול: הצליל, אומרת טופי, "נשמע כמו תסיסה של בועות סודה בתוך כוס"; האנאכרוניזם הוא נשמת אפם של סיפורי קיפלינג, ומוצדק כאן לחלוטין. את הנחש מייחדים שני המתרגמים לאות ש. ואולי צדק דווקא רגלסון, וצדקו כל האחרים, שלא תרגמו סיפור זה.

דרמטי הרבה יותר, ואולי מעניין מכולם, הוא הסיפור על החתול שהלך לבדו: THE CAT THAT WALKED BY HIMSELF. "החתול אשר התהלך לבדו" ו"הלך בדד" (רגלסון), או "צועד בבידודו הפראית" (אופק); נאור **תרגמה** "החתול שהלך לבדו"; ואילו בן-יעקב **העדיפה** "החתול שהלך עם עצמו", **אולי מפני ההדגשה "מהלך לצד בדידותו הפראית" – כמו שקיפלינג משחק במלית by.** זהו הסיפור על ביות הכלב, הסוס והפרה, ועל החתול שהפך את היוצרות: הוא מביית אותנו. האישה והאישה התיישבו במערה יבשה, והיא אמרה לו: "נגב את רגליך, יקירי, כשאתה נכנס" (בן-יעקב), מאחר שלא מצא חן בעיניה שהוא כזה פרא-אדם; והחיות, שהביטו מרחוק, נמלאו סקרנות. הכלב התנדב לגשת לברר מה הדבר, וקרא לחתול לבוא עמו. אבל החתול סירב במלה אחת: "נני" (כמו שתיעתקו רגלסון ונאור), "לאו" (אופק) ו"מיאו", המקורי מכולם (בן-יעקב).

כלב-הבר התפתה להיכנס בדברים עם האישה, מסיבה המתבררת מיד: "הו אויבתי ואשת-אויבי, מהו הדבר אשר ריח ניחוח נודף ממנו בכל היער?" כך נכרתה הברית הראשונה: מזון תמורת עזרה בציד. גם בהמשך האישה היא היוזמת והאיש מברך על המוגמר. אבל את החתול האישה לא רצתה כלל. ומאחר שהבין כי טובות-ההנאה של המערה יפות מיער הבר הרטוב והקר, השיג החתול את חפצו בערמה, בסחטנות ובחנופה – שאינן שונות בהרבה מהשיטות שבהן בייתה האישה את הכלב, הסוס והפרה.

קיפלינג אינו מסיים בכך את הסיפור: אחרי שהחתול גובר על האישה, מתברר שהאיש והכלב אינם מחויבים לברית עמו; מה גם שהחתול חוזר בלי הרף על הכרזת העצמאות שלו, "אני החתול שהולך עם עצמו וכל המקומות דומים בעיני" (בן-יעקב).

התנאים שמציגים האיש והכלב מזכירים את האיום ההדדי בין האדם לנחש ב"בראשית" – האדם ישליך על החתול נעליים וגרזנים, והכלב מבטיח לרדוף אותו. כך יעשו כל האנשים ההגונים והכלבים ההגונים אחריהם עד קץ כל הדורות; אצל בן-יעקב יהיו אלה הגברים האמיתיים והכלבים האמיתיים, וחבל.

כל אחד מתרגומי קיפלינג השמיט חלק אחר מהמקור: רגלסון, אופק, אליגון ובר ויתרו על השירים; בן-יעקב ואליגון – על האיומים שהוסיף קיפלינג עצמו לסיפוריו; אצל נאור ובר נותרו אחדים, ונוספו ציורים צבע חדשים: של ספיה סלטר אצל נאור, ושל דני קרמן בתרגום בר. בתרגום של אליגון יש איומים של קוונטין בלייק. לעניין זה נודעת חשיבות, מפני שקיפלינג ליווה כל איור בסיפור קטן ומשעשע – שנשמט בתרגום שוויתר על האיומים, עד לבן-יעקב: כאן מלווים הסיפורים את איוריה של נועה פרנק! במקום איור החתול המקורי, הפוסע בין שני טורים של עצים, ציירה נועה פרנק חתול העומד על בלימה ליד עץ אחד; כתוב, אמנם, "בתמונה הזאת רואים את החתול שהלך עם עצמו, כשהוא מהלך לצד בדידותו הפראית דרך יער הבר הרטוב והקר ומנפנף בזנב הבר שלו" – אבל איזה הולך ואיזה מהלך? ובהמשך: "אין שום דבר אחר בתמונה חוץ מכמה פטריות רעל. הן היו חייבות לצמוח שם כי היער היה כל כך רטוב. הדבר הגושי על הענפים הוא לא ציפורים. זה טחב שגדל שם... מתחת... ציירתי את המערה..." אצל נועה פרנק אין טחב וגם אין מערה, אבל יש שלוש פטריות לנחמה.

גם ציורים אחרים מחטיאים את ההסבר, אם מעט ואם הרבה. הלווייתן "בולע את המלח" כשפיו סגור (אצל קיפלינג זהו לוע איום ונורא, כמתבקש); בציורי הגמל הדבשת אינה נראית, הגם שכתוב "ואתם יכולים לראות את הדבשת על כתפו"; לעומת זאת, הפילון של נעה פרנק חינני ומעורר אהדה אף יותר מהמקור, וציור הכושי והנמר (הברדלס) שלה מוצלח מניסיונו של קיפלינג לצייר אותם בלילה – כושי בלילה, באמת!

יחיעם פדן הוא מתרגם, עורך וחוקר ספרי ילדים.